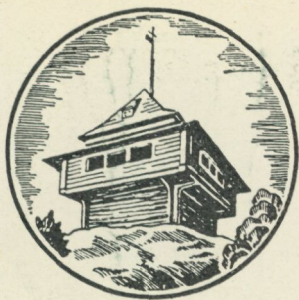

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1946**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1946

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM GÖSTA BERG SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Krönfigur från stavkyrka i Vossestrand, Hordaland, Norge. Skulpturen är i uppsatsen "Djevelen fra Vossestrand" (sid. 153 o. följ.) föremål för en närmare undersökning av konservator Reidar Kjellberg, Norsk folkemuseum, Oslo. Nordiska museet 16,629 c. Foto Märta Claréus.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1946
Djuptrycksplanscher och omslag från Nordisk Rotogravyr

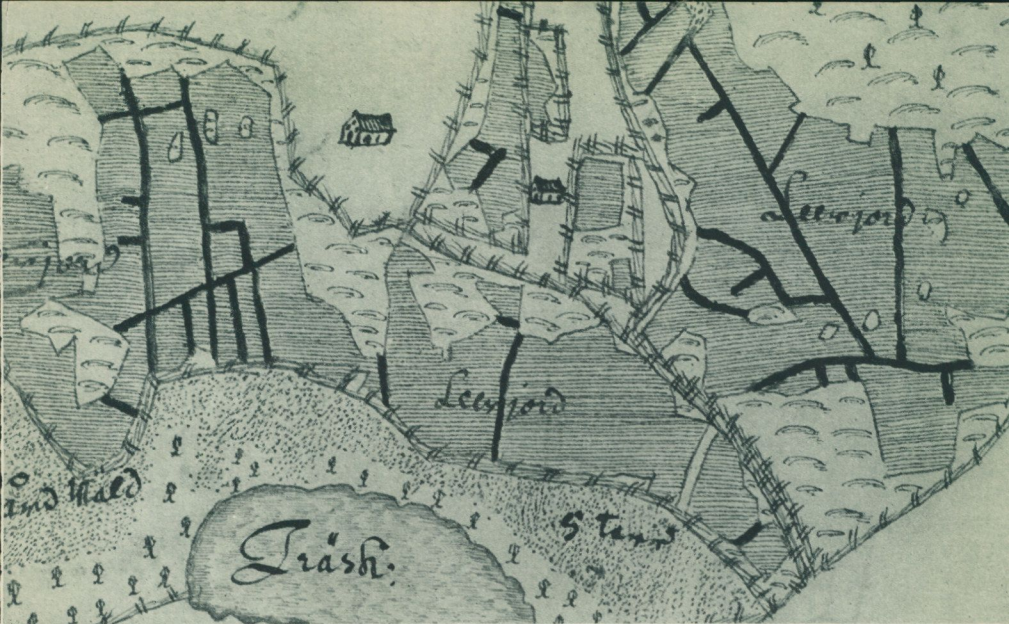

Bild 1. Karta över skattegårdarna Östra och Västra Lövsåtra 1637—38 (detalj). Det var Ö. Lövsåtra, som vid mitten av 1600-talet omvandlades till säteri. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Bild 2. Karta över Ö. och V. Lövsåtra 1746—47, upprättad av Magnus Kiällström (detalj). Stockholms läns lantmäterikontor.

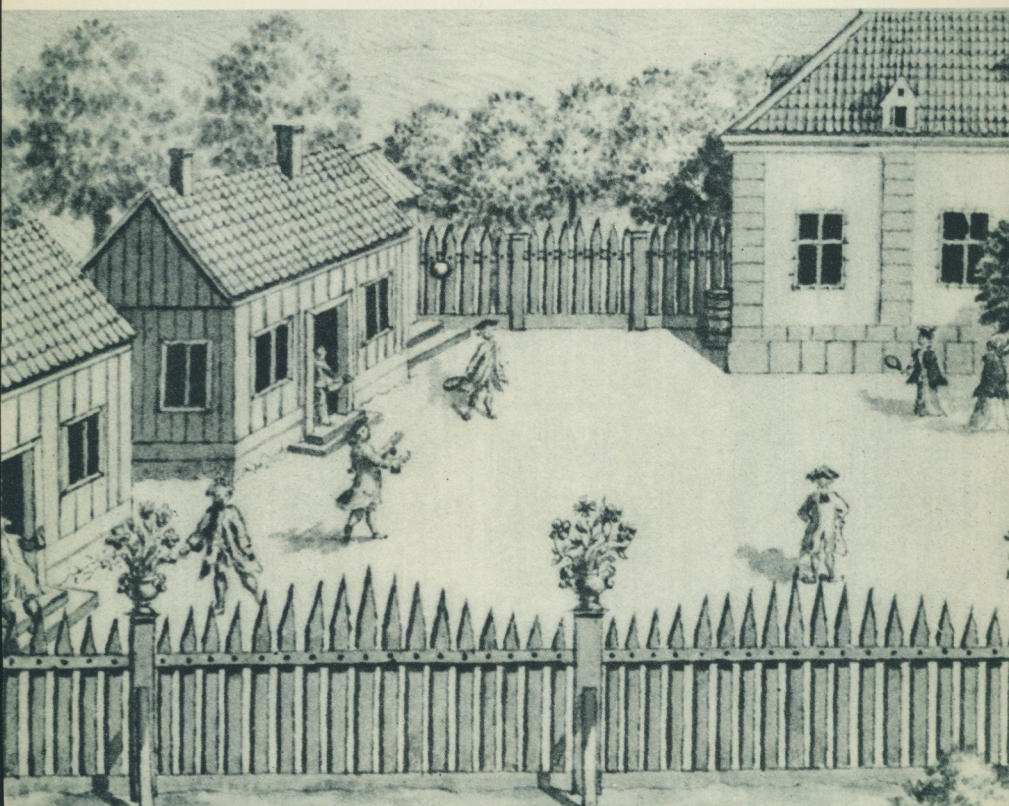
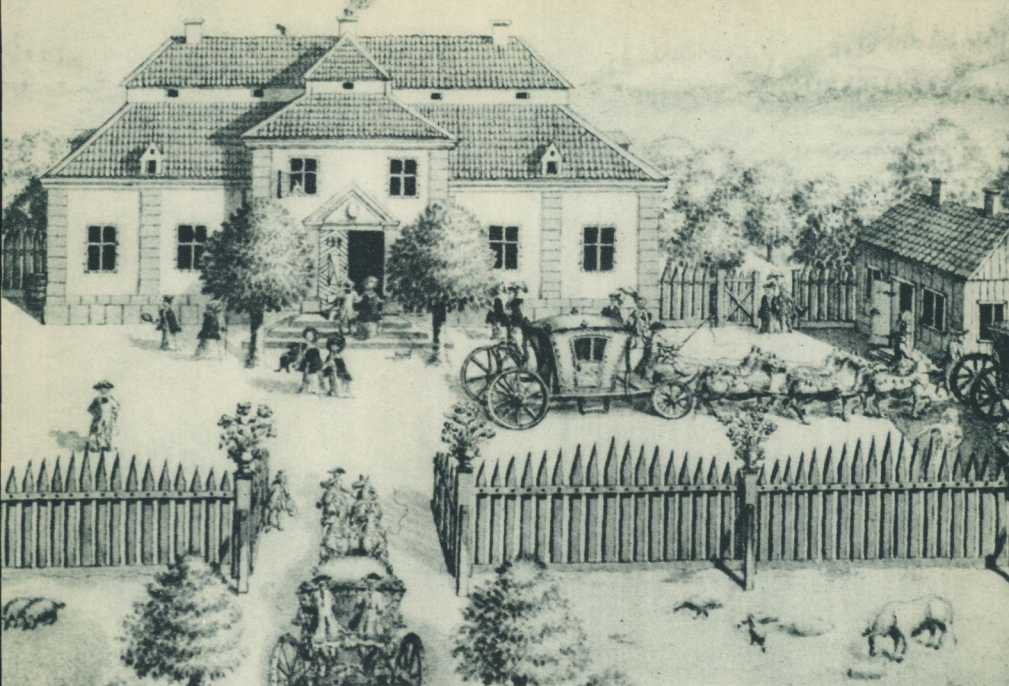

Bild 3. »Löfsätra gård i Roslagen». Lavyr av Fredrik Gustaf Felt 1760. Tilas samling, Kungl. biblioteket.

Bild 4. Kanslirådet Harald Apelbom (1711—1783). Oljemålning i Fellingsbro kyrka, Västmanland. Foto Svenska porträttarkivet.

Bild 5. Utsikt över platsen, där 1700-talets Lövsätra var beläget. Fotografiet är taget från samma punkt som Felts lavyr från 1760. Foto förf. 1945.

LÖVSÄTRA

EN LITEN HERRGÅRD OCH DESS TREVNAD

av *Göran Axel-Nilsson*

...ett litet lantligt hem, det vackraste i världen,
mot nordens kalla vind av reslig skog betäckt,
för övrigt famnat om av ängsfält och av gården,
och trädgårdar med frukt av sann hesperisk släkt.

(C. G. af Leopold)

Vägen ifrån Stockholm till Roslagen kröker sig förbi Ensta inåt åtskilliga skogstrakter, där det behagliga Lövsätra ligger." Så begynner Carl Jonas Love Almqvist sin bondenovell Skällnora kvarn, som skrevs i slutet av 1830-talet. Vid den tiden hade emellertid sedan länge det gamla Lövsätra försvunnit och efterträts av en ny herrgård. En ny tid var inne och nya människor med den.

Bland det av den bekante samlaren Daniel Tilas (d. 1772) hopbragta materialet av historiskt-topografiska bilder på Kungl. biblioteket finnes även en utsökt lavyr, bild 3, föreställande Lövsätra gård i Roslagen. Bilden är signerad "F:G:v:Felt Fait 1760" och har till upphovsman en ung fortifikationsofficer, Fredrik Gustaf Felt. Denne fattige och föga framgångsrike tecknare är bl. a. känd för en serie kompletterande teckningar till Erik Dahlbergs Svecia, som han på ständernas uppdrag utförde av skånska slott och fornminnen m. m. vid mitten av 1700-talet. Dessa blad är sedan länge försvunna och på grundval av de tämligen valhänta kopior, som utförts efter Felts

Bild 6. Lövsättras corps-de-logi. Detalj ur Felts lavyr bild 3.

Bild 7. Ett parti boll på gårdsplanen. Detalj ur Felts lavyr bild 3.

original av en viss C. J. Beckerstedt, har Felt själv utsatts för en ganska omild bedömning. Så vitt man kan se, finns det likväl ingen anledning att fränkänna honom Lövsätrabladet. Han framstår här visserligen ej som någon större konstnärlig förståelse och minst av allt tål han en jämförelse med de talanger, som skapade Sveciaverkets magnifika vyer, men hans framställning av den lilla rokokoherrgården Lövsätra är återgiven med en så naiv och soligt förtrollande charm, att all kritik genast förstummas.

Redan när jag första gången i Ernst Kleins Bilder ur Sveriges historia såg bilden reproducerad, fängslades jag starkt av denna typiskt svenska sommaridyll från Adolf Fredriks tid. En konfrontation med originalet för någon tid sedan endast ökade min iver att få veta något mera om denna herrgårdsmiljös motsvarighet i verkligheten. Sysslandet härmed beredde en sådan trevnad och skänkte så många och givande inblickar i gångna tiders lantliv, att jag inte tvekar att inbjuda också Dig, ärade läsare, till deltagande i denna lilla blygsamma herrgårdundersökning på tu man hand!

I avsikt att orientera oss en smula om det lilla säteriets allmänna historia går vi alltså först till några tryckta källor och finner då enligt L. Salvii Beskrifning öfver Sverige från 1741, att "Löfsättra vid Ensta vägen, 2½ mil från Stockholm, har vackra Träbygningar och et nytt Stenhus, tarfvelig Skog och Betesmarck, samt något Fiske i en liten Insiö vid Gården". En annan källa från 1800-talets mitt omtalar, att herrgården Lövsätra, som ligger ½ mil från Ensta gästgivargård i närheten av den vackra Ormgårdssjön — på den tiden även kallad Ullnasjön — "om vintertiden då isarna bära" är beläget blott 1½ mil från Stockholm. Egendomen håller för Upplands dragoner "en rusthållshäst med mundering". I en beskrivning över Stockholms län 1850 meddelas, att "Löfsätra, 1 mantal skatte, 1 frälse säteri, tillhörde 1772 Appelbom, 1849 Burman; har varit tvistigt mellan Täby och Wallentuna socknar". Detta är riktigt, ty Lövsätra tillhörde före 1920 Täby socken i Danderyds skeppslag, men från och med denna tidpunkt införlivades

det helt och hållet med Vallentuna socken i Vallentuna härad. En nyare uppgift i Svenska gods och gårdar uppger, att den nuvarande manbyggnaden uppfördes omkr. 1850, inspektorsbostaden omkr. 1800 samt att ekonomibyggnaderna restaure-rades 1930—38.

Herrgårdens äldre historia framgår bl. a. av den översikt, som lämnas i J. A. Almquists Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden. Här berättas, att Lövsätra 1637 donerades till förre slottsbokhållaren, rådmannen Johan Ersson Furubom (d. 1668), som här byggde säteri före 1656. Dennes son, Samuel Furubom, frantogs säterifriheten 1682 på grund av sin egenskap av ofrälse, men fick senare tillåtelse att behålla densamma på grund av egendomens och byggnadernas goda tillstånd. Sedan Samuel Furubom avlidit, såldes Lövsätra före 1702 till fyrverkarekaptenen Vilhelm Mauritz von Post, som innehade det till sin död 1727. Von Post, som slutade sin levnad som generalmajor, var en äkta karolin. Han bevistade bl. a. slaget vid Klissov och blev efter Poltava 1709 fången vid Perevolotjna och fördes som krigsfånge till Ryssland, varifrån han först återkom efter freden i Nystad 1721. Han var gift sedan 1694 med Edla Christina Rosenstierna och hade med henne tre barn, varav endast äldste sonen Vilhelm Mauritz överlevde sin far och dog som lagman 1762. Familjen tycks ej ha vistats mycket på Lövsätra utan bodde mest på sin andra egendom Årby i Rasbokils socken.

En gammal karta från 1637—38, bild 1, lämnar oss den första uppgiften om traktens utseende. Lövsätra bestod på den tiden av två skattegårdar, kallade Östergården och Västergården. Utsädet för vardera gården uppgick årligen till 10 $\frac{3}{4}$ tunnor och på ängarna insamlades 36 lass hö. Jorden bestod enligt kartan mest av lerjord, "starr och småstarr" samt "hård wald". Dessutom fanns god skog, gott mulbete och "fiskewatn till nödtorften" i Svartsjön och ett numera av albuskar alldeles igenvuxet litet kärr i söder. Östergården förefaller ha varit den förnämsta och det var också den, som i tidens fullbordan förvandlades till säteri. På kartan har särskilt markerats "een

squalta [d. v. s. en skvaltkvarn], kommer Wästergården till, gåår höst och wår”.

Av en lycklig tillfällighet finns ännu en förträfflig beskrivning på egendomen från slutet av 1600-talet bevarad. Här stiger hela det gamla säteriet Lövsätra fram i all sin karolinska flärdlöshet. Denna nationella timmerarkitektur kunde för utländska ögon te sig torftig och fattig, men för landets egna invånare ståtlig nog. Syneinstrumentet på träslottet Lövsätra är daterat den 30 april 1684 och undertecknat av tvenne dannemän ur Danderyds skeppslags nämnd. Synen företogs på order av landshövdingen, högvälborne Fabian Wrede, och säteriinnehavaren, häradshövdingen Samuel Furubom var själv närvarande.

Egendomen uppdelas i mangård och ladugård. Själva huvudbyggnaden beskrives på följande sätt: ”HerreByggningen består af en stoor Sahl och En Dito, som är afdehlt uthj 2:ne Cammrar och Een stufwu, Item 3:ne Camrar och Ett Kiök, med 2:ne fahrstufwor och en Qwist, alle Rummen färdige med behörige Spijsar, gälff, fönster, spiäll och luckor; sielfwa Byggningen med Torf och en dehl Brädetak, och är j wärket att spånas hela taaket, hwilken Spån är redan nackat och båhrat; En kiällare wnder sielfwa Byggningen och gälff:t lagdt med hollenske klinckor, behållen. Item är och Windar oppå Byggningen.”

Kring corps-de-logiet grupperade sig så en hel serie smärre byggnader för olika ändamål, sannolikt bildande en ganska sluten gårdsanläggning, ”utåt som en knuten näve, inåt som en öppen famn”. Här fanns bl. a. en liten mjölkstuga, ett bryggerhus med två inmurade pannor och en bakugn, ett hönshus, fem bodar, två s. k. ”giödestugor” av timmer samt ”åtskillige små Rum af Bräder till Giäss, Hönns och Kalkoner”. Vidare fanns en liten byggnad med bagarstuga och ”Een Lijthen stufwu medh en Nattstufwu öfwer begge Rummen, behållen till gälff, spijsar och med nytt Taak, En kiällare der wnder, medh En fahrstufwu och En qwist wthan före Byggningen” samt slutligen två portlider, varav ”Ett stort med Skulle oppå och behållen Bottn, medh 4 spilltor wthj”. På gårdsplanen var en

"Brunn medh Windh". Hela anläggningen omgavs med "gallerwärck" och genom detta förde en större och två mindre dubbla portar. Och naturligtvis saknades ej heller "En wähl Jnrättadt Trägårdh med många fruchtbahre Träan och Buskar, Regulier Rijthningh, med TimberPlanck rundt om". I trädgården låg en "torkebadstuffwu" och strax utanför hade man tagit upp en ruddamm.

Till ladugården hörde två stall med tillsammans nio spiltor, ett vagnslider med dubbelport, en halmtäckt lada med loge, ett fähus "medt behörige Båås", vidare get- och fårhus, ett fähus för kalvar och lamm, ytterligare några lador och foderhus, ett litet redskapshus samt "ett stall på Backen" med sex spiltor och höskulle. De flesta husen var halmtäckta och uppförda av timmer. Bland de många uthusen fanns också en smedja, till vilken hörde ett med brådtak övertäckt "skostall".

Jordmänen beskrives som dålig, mest bestod den av mo, "dock något Leera". Lägenhet fanns att uppodla mera åker, "men ingen nytta der widh" anmärktes resignerat. Dikena befinns goda, men ängarna dåliga. De bestod för det mesta av "fräken och starr" eller mossbotten och "mycket skarp" hårdvallsbotten. Detta gällde både "Österängen", "Västerängen", "Lilla ängen" och "Dalkarlsrödjan", på vilken senare ägaren säges ha nedlagt 2.000 daler kopparmynt för dess förbättring. Skogen lämpade sig för "wedebrandh och giärdzfång", men ej till byggnadstimmer, "förwthan en lööfhaga, som Possessor conserverat till gårdzens prydnat". I hagarna och skogen fanns gott mulbete och i de två små insjöarna Svartsjön och Grötsjön kunde man pröva sin fiskelycka. Fiskade gjorde man även i Ormgårdssjön, men härvidlag låg ägaren i dispyt med greve Nils Brahe till det närbelägna Rydboholm, "men likwähl possideras till Löfsättra deras wanlige katzeställén". Gärdesgårdarna var dels goda, dels förfallna, och humlegården innehöll "100 kupor". Den förut nämnda skvaltkvarnen gick allenast höst och vår, ty den lilla bäcken förmådde annars ej driva vattenhjulet. "Annat qwarnställe finnes intet", slutar gårdsbeskrivningen, "ej heller andre härligheeter"! Det begärde helt

säkert ej heller possessionaten Furubom, som hade all anledning att vara nöjd med sitt säteri. En gammaldags kärnsvensk stämning präglar på ett särskilt sätt dessa små karolinska herrgårdar och säkerligen gick senare den fångne överstelöjtnanten vid artilleriet Vilhelm Mauritz von Posts tankar ofta från det fjärran Tula hem till Lövsätra, där det låg i sin rödfärgade timmerprakt och med sitt tjärade spåntak, tryggt bidande i sommargrönskan, medan solskuggan på gårdsplanens "timmesteen" sakta flyttade sig. Måhända uppfylldes han då av samma känslor, som Fången i Simbirsk så vemodigt uttryckt i sina rörande versrader:

Här sockerärtens reef kring smala trän sig slänger,
Och nällkor, rosor gee then angenämsta luckt.
Så blifwer rikligt nog belönt hans trägna möda,
Han intet gör omsonst; then lilla gården geer
I ymnighet hvarmed han kan the sina föda.

I och med von Posts död 1727 bryter en ny tid in för det gamla Lövsätra. Gården skiftar nu ägare och kommer i den bekanta adelssläkten Appelboms besittning. Bland sina mest berömda medlemmar räknar denna ätt diplomaten Harald Appelboom (1612—74), verksam som hovråd och svensk envoyé i Holland. En broder till denne var landshövdingen och krigskammarrådet Anders Appelbom (1614—86), som bl. a. gjort sig känd som översättare av en tidstypisk andlig skrift, som sedan återfinns upptagen i Lövsättras bibliotek, nämligen J. Lütkemans "Harpa aff tijo stränger, thet är: En grundelig förklaring öfwer tijo konung Davids psalmer" (1678).

Till släkten hörde också fortifikationsofficeren och överstelöjtnanten Johan Appelbom (d. 1710), som ägde gods på Ösel och som av Erik Dahlberg ansågs som "en vacker och förståndig adelsman av gode kvaliteter, förstår sitt arbete väl och meriterar sin befordring". Och en och annan kanske även påminner sig från Nationalmuseum det vackra porträtt, som George Desmarées på 1720-talet målade av amiralskan Brita Kristina Appelbom i sin ärbara karolinska sorgdräkt.

Men nu blåser andra vindar och medan kung Fredrik ägnar sig åt jakt och amorösa nöjen tar riksens ständer landets öden om händer. En ny sorts människor flyttar in på de gamla gårdarna, lantjunkare och ämbetsmän av en mjukare, mera sirlig typ. En god representant för denna ämbetsmannaaadel var Harald Appelbom, son till en viss Harald Appelbom d. ä. (1669—1730) och Barbara Magdalena Ehrenhielm (1677—1727). Han var född i Örebro 1711 och anställdes efter studier i Uppsala 1731 som extra ordinarie kanslist i krigsexpeditionen, avancerade så småningom till ordinarie, blev protokollssekreterare och erhöll 1759 kansliråds karaktär. Åren 1762—65 var han bankofullmäktig och blev sistnämnda år riddare av Nordstjärneorden. Han avled 1783 på Bällsta i Vallentuna socken och fick samma år sin lägerstad i det appelbomska gravkoret i Fellingsbro kyrka i Västmanland. Ett porträtt i kyrkan visar oss hans utseende, bild 4. Iförd sammetsrock, broderad väst, halskräs och pudrad peruk blickar den elegante ämbetsmannen med ett världsvist och spotskt småleende mot åskådaren.

Det var denne Harald Appelbom, som efterträdde von Post som ägare till Lövsätra. Troligen har vi också att i honom se byggherren till det nya corps-de-logi, det nya stenhuset, som Salvius omtalar i sin beskrivning från 1741 och som Felt återgett på sin lavyr. Men måhända bestod Appelboms insats ej i en nybyggnad utan i en *ombyggnad* av den äldre manbyggnaden. På Felts bild har den nämligen bevarat ett så utpräglat karolinskt drag, att man snarare är böjd för att anse Salvius uppgift som ett misstag. I så fall skulle byggnaden blott blivit reveterad och putsad och försetts med sina för frihetstidens smak typiska arkitektoniska drag.

Vare härmed hur som helst, en bevarad karta av Magnus Kiällström från 1746—47, bild 2, ger oss goda möjligheter att komplettera Felts något senare bild. De båda frälseegendomarnas inbördes läge och situation framgår här med all önskvärd tydlighet. Främst intresserar oss naturligtvis "Öster Lövsätra", där säteriets samtliga byggnader finns markerade. Huvudbygg-

naden, de fyra flyglarna samt ytterligare en mindre byggnad i väster — ej synlig på Felts bild — omger gårdsplanen. Bakom corps-de-logiet ligger trädgården. Västerut bildar stallgårdsbyggnaderna en fyrkant. Rakt söderut för en allé ned till stora landsvägen förbi ängarna "Syltan" och "Rislet". Däremot syns ingenting av den allé, som på Felts bild leder västerifrån rakt fram mot gårdsplanen. Vi får då tänka oss, antingen att den senare allén utstakats och planterats av Appelbom samt att den västligaste flygeln vid detta tillfälle nedrivits — måhända har detta skett i samband med en sammanslagning av de båda egenomarna, vilka i varje fall nu tillhörde Appelbom ensam — eller också, att tecknaren för åskådlighetens skull och med avsikt att åstadkomma större magnificens låtit sin fantasi spela och övat våld på verkligheten genom anbringandet av en effektfull uppfart till herrgården.

Innan vi övergår till att granska Felts lavyr i detalj, är emellertid ytterligare några ord om Appelboms familjeförhållanden nödvändiga. Han var gift två gånger. Först i Stockholm 1743 med Johanna Christina Gyldenbring. Med henne hade han fyra barn, av vilka endast äldsta dottern Magdalena uppnådde mogen ålder. Hon föddes i Stockholm 1745 och dog där ogift 1815. Appelboms första fru, som var född 1723, avled på Lövsätra 1757, jordfästes i Jakobs kyrka i Stockholm och fördes därpå till familjegraven i Fellingsbro.

Två år senare ingick kanslirådet ett nytt äktenskap, nu med friherrinnan Elsa Regina von Schwerin, född 1717 och dotter till generalmajoren Claes Filip von Schwerin och friherrinnan Maria Johanna Burensköld. Den nya frun medförde i sitt gifte två barn, en son och en dotter. Hon hade nämligen förut varit gift med kammarrådet Samuel Gammal Ehrenkrona (1702—56) och hade med honom sonen Erik Filip Gammal (1745—1803) och dottern Mariana Helena (1748—1820). Sonen blev hovstallmästare och gifte sig på 1780-talet, dottern äktade 1775

Bild 8. Lövsätras gårdsfolk och husdjur. Detalj ur Felts lavyr bild 3.

Bild 9. Skogsbacke, äng och herrgårdsallén. Detalj ur Felts lavyr bild 3.

generaladjutanten greve Claes Erik Sparre av Söfdeborg. I boet medförde friherrinnan Schwerin också egendomen Bällsta säteri i Täby socken, ej alltför långt från Lövsätra.

När Felt avbildade familjen Appelboms sommarställe 1760 hade kanslirådet alltså varit omgift i ett år. Själv var han vid denna tid en femtio års man, hustrun var 43. Av de tre barnen, som nu sprang omkring på herrgården, var Magdalena Johanna och Erik Filip lika gamla eller 15 år, medan Mariana Helena var 12.

Låt oss så litet närmare studera Felts bild. Den är komponerad helt frontalt efter Svecians mönster och var måhända även avsedd att graveras i koppar. Namnkartuschen överst och de båda vapensköldarna med Appelbomska och von Schwerinska vapnen återgår ävenledes på Sveciastickens likartade arrangemang.

Själva corps-de-logiet förefaller att med sitt säteritak ha överdrivits något på höjden. Byggnaden utgöres av en envåningslänga med taket täckt av tegel. I den på bilden synliga västfasaden mot gårdsplanen ingår fyra fönster, två på varje sida om ett framspringande mittparti med trappa och ingång. Risaliten har i vindsvåningen två fönster. Nedre takfallet visar små kupor såväl på längdfasaden som på gavlarna. Sannolikt får man väl tänka sig byggnaden putsad i den vanliga ljusgula ton, som var förhärskande på 1700-talets mitt, medan de rusticerade hörn- och fasadlisenerna samt fönstrens omramning stod i ljusgrått. Ingången, vartill tre breda stentrappsteg för upp, består av en enkel, antikiserande dörromfattning med sidopilastrar. Trappan flankeras av två träd. Kring den kvadratiske gårdsplanens två sidor grupperar sig symmetriskt fyra mindre flyglar, brädpanelade och tegeltäckta med vanliga sadeltak. Hela gården, till vilken den förut nämnda och tydligen nyplanterade

Bild 10. Vägen till Lövsätra. Utsikt från norr mot Roslagsvägen och Ormgårdssjön. Foto förf. 1945.

Bild 11. Uthusbyggnaderna på Lövsätra. Utsikt rakt västerut från den plats där gamla manbyggnaden varit belägen. Foto förf. 1945.

lilla allén för fram, omges av ett trästaket med breda, spetsade spjälor och med vågformig överkontur. På de fyrkantiga staketstolparna står stora blomsterkrukor. Täta, sannolikt flätade gårdsgårdar skiljer stallområdet från de alléer, som löper ut från herrgården i norr och söder.

Åt figurstaffaget har Felt ägnat ett livligt intresse, bild 6—9. "Bevars, vilket fläng både ute och innan!" skulle man med Anna Maria Lenngren kunna utropa. Ej mindre än ett åttiotal levande varelser, människor och djur om varandra, rör sig på bilden. Med realistisk skärpa och flödande, litet naiv berättarglädje återger Felt det idoga och omväxlande herrgårdslivet. Han har försökt att samla alla intryck i en syntes, ängslig att glömma bort någon detalj. Och här saknas sannerligen ingenting! Till höger skymtar stället med sin gnisslande väderflöjel på gaveln och på marken i den mörka och svala slagskuggan från korsvirkesväggen vilar fridfullt kvast och räfsa, en dyngfylld skottkärra och en liten kärra på två hjul. En kusk leder två hästar i stall och på ängen betar hästar och kor, allt under det att grisar grymtar, höns och kalkoner struttar kring och ett par ilska tuppar slåss, så fjädrarna ryker. Det hela är som en illustration till Dalins lilla visa:

Gumma, dräng och piga,
oxe, ko och kviga,
kalv och lamm i glädje hoppa.
Tuppen med sin fru
har förgätit nu,
att han en gång skall bli soppa.

En "städad gårdsdräng" räfsar hö och på vägen i bakgrunden går en getpiga med sina kritter. I skogsbacken har tecknaren placerat två rastande dagakarlar. Den ene stöder sig mot en spade, medan den andre sitter på marken och bjuder mat ur sin medhavda matsäckskorg. Och ser man riktigt noga efter, så skymtar till och med en jägare med sin bössa i buskaget!

Men det händer också någonting mera denna solvarma högsommareftermiddag! Det dammar i allén, vagnshjul rullar —

är det måhända "Grevinnans besök", som förestår? Ej mindre än tre karosser kör in på gården genom de skyndsamt öppnade grindarna. Och vilka ståtliga fordon! Sex- och fyrspända gungar de fram på sina läderremmar, spannryttare rider främst, kuskarna smäller med piskorna och bakpå tronar lakejerna i trekantiga hattar, medan unge greven tumlar sin ystra ridhäst längst ned i allén.

Kanske är det en episod från det adliga herrskapets bröllop året förut, som Felt här önskat återge på nådig begäran? Hur en sådan praktfull bröllopskaross kunde se ut har greve E. F. von Saltza målande beskrivit i sina "Familjeanekdoter", i vilka han bl. a. skildrat sin faders brudfärd 1763. Saltzas vapen utgjordes av vita liljor i rött fält och utrustningen var därefter:

"Min far hade fått av sin far en gammal täckvagn. Den var klädd med gult sammet och ganska väl behållen, men två gånger så lång som en vanlig täckvagn. Korgen hängde på remmar och så lågt, att fotstegen nästan släpade på marken. Den uppmålades, vagnstaket svärtades och alla remmar uppsmordes, mässingen skurades och nu stod den prydliga vagnen i all sin glans färdig att avhämta den vackra bruden. Av skytten köptes ett stop grävgaltsister, varmed de gamla selarna uppsmordes. De voro av ryssläder med rikt förgyllda beslag, huvudlagen voro sirade med höga tofsar av rött och vitt svinborst och en röd och vit regarnsros var fästad på remtyget på var sida om hästarnas huvud. Kläder köptes åt kusken och betjänten med röda sammetssnören och vita liljor. Så härligt utrustad reste nu min far..."

Vi återvänder till Lövsätra. Följda av en liten knähund — Bijou, Belinda, Azor, eller vad den nu kan ha lystrat till — träder några högförnäma gäster redan in genom entrén till huset, medan några unga kavaljerer skyndar in i en av småflyglarna. Ett elegant par skrider värdigt genom grinden från lustgården bakom stora huset. De promenerande damerna skyddar sig mot solen med små koketta parasoller. Ur bryggshusflygeln, där en tvättbunke på höga ben skvallrar om husliga bestyr, tittar pigorna med gapande munnar och häpna miner på all ståten. Middagssolen strålar ned över den livliga scenen, vattentunnan vid husgaveln står tom och gisten, och röken stiger ur skorstenarna!

Men lika hastigt som solen går i moln en vacker sommardag, lika snabbt skiftade glädjen till sorg i den appelbomska familjen. Redan nästföljande år avled husets fru på sitt ägandes Bällsta! Denna tragiska händelse är emellertid för vår lilla undersökning av största vikt. Det visar sig nämligen, att bland Riksarkivets samling av adliga bouppteckningar förvaras också fru Appelboms. I ett sedan tvåhundra år tillbaka slutet kuvert, förseglat med svart sorglack med adligt vapen, påträffade jag en året efter dödsfallet av maken ingiven "Bo-Uppteckning efter Cancellie Rådets Wälborne Herr Harald Appelboms senare Fru, Friherrinnan Högwälborna Fru Elsa Regina Schwerin, som afled på Bellstads Sätessgård den 15:de Juli 1761."

På Bällsta, som var familjens förnämsta och största gård, förtecknades friherrinnans garderob, juveler och nipper. Silver, porslin och möbler var där av finare slag än på Lövsätra, boskapsstocken större och besättningen av hästar och vagnar helt ståndsmässig.

I denna förteckning över all friherrinnans egendom återfanns också ett fullständigt inventarium på Lövsätra! Vi befinner oss sålunda i den lika sällsynta som intressanta belägenheten att här kunna sammanställa en minutiöst utförd herrgårdsbild från 1760 med ett samtida, ytterst detaljrikt inventarium på samma egendom från 1761. Det blir oss alltså möjligt att på sätt och vis rekonstruera säteriet Lövsätras yttre och inre utseende vid denna tid och i fantasien kan vi genomvandra de nu försvunna byggnaderna, möblera upp salar och kammare och ta del av allt, som tillhörde ett välförsett lanthushåll på frihetstiden! Att uraktlåta detta känns som en underlåtenhets-synd, frestelsen är alltför stark — och vi begynner!

Tyvärre meddelar inventariet på Lövsätra föga om rummens disponering. Vi får endast veta, att den stora salen låg söder om förstugan. Annars rör sig bouppteckningen med helt allmänna begrepp och talar om ytterligare en "sal", diverse "kammare" o. s. v., utan att närmare ange läget. Det är emellertid alla de enkla bruksföremålen, som kanske mest intresserar oss, och de får därför passera revy alltifrån hennes nåds guldklocka

till de enkla blå och vita fajanskrukorna, som prydde herrgårdsstaketet.

Vid genomögnandet av inventariet kan man knappast undgå att erinra sig Leopolds förtjusande strofer ur "Eglé och Annett":

Ni skulle sett ett kök: var kopp som pärlan ren;
var panna, blank och ny, som först ur marknan tagen;
ett visthus, överstfullt av allt — i glas och sten,
i säck och lår — allt ställt, allt avdelt efter slagen;
ett mjölkrum, kärl vid kärl, välluktande av en,
med fina vita bord, och gröna skydd mot dagen;
ett fullträngt linneskåp, från golvet opp till tak,
med allt vad man till helg som vardags nånsin brukar:
nu damaster, nu dräll, här lakan och där dukar,
till finhet och fason, i tusenfaldig smak.

För enkelhetens skull har stavningen normaliserats i denna inventarieförteckning:

Guld

1 gammalt guldur.

Silver

Förgyllt

1 skål — 1 gräddskål.

Oförgyllt

1 par ljusstakar — 1 par dito — 2 proppar till olje- och ättikehus — 2 sockerdosor — 1 förläggarsked — 16 bordskedar — 6 teskedar och 1 sockertång.

Nipper

1 etui av silver med en rubin i locket — 1 fällkniv med 2 blad, därav 1 av silver och silverskaft med pärlemor inlagt — 1 knytnål — 1 gammalt silverur — 1 svampdosa av silver, förgyllt — 1 gammalt tandpetsfoder av sköldpadd med silverringar — 1 gammal silverfingerborg — 1 gammal snusdosa av silver med pärlemorbotten — 1 ljusskärm av grönt saffian med silverfot.

Tenn

Engelskt

1 soppskål med lock — 2 klockor — 4 fat — 2 stora fat — 1 dussin sopptallrikar — 2 dussin flata tallrikar — 1 kylfat.

Svenskt

2 soppfat — 1 gammalt fat — 1 drickskanna — 1 flaska — 2 nattpottor — 1 par stakar — 1 par dito mindre — 1 par ljusplåtar — 1 spilkum — 2 små skålar.

Koppar

1 inmurad brännvinspanna med fast bröst och 2 pipor, med dess tillhörige malmtapp — 1 dito mindre inmurad — 1 inmurad bryggkittel — 1 dito mindre — 1 soppkittel med lock — 1 dito mindre — 1 dito — 1 kastrull med lock — 1 dito mindre — 1 dito utan lock — 1 dito — 1 smörpanna — 1 koppartratt — 1 förtent stor snäckform — 1 fransysk liljeform — 1 större kaffekanna — 1 gammal munkpanna — 1 gammal tepanna — 1 tepanna — 1 förtent trind kopparpastejform — 1 hummerform — 12 förtenta små kopparformar.

Mässing

1 kittel — 1 sängvärmare — 1 gammal kittel — 1 dito mindre — 1 durkslag — 1 mullöga — 1 teskiva — 1 par släta ljusplåtar — 1 par dito drivna, gamla.

Blecksaker

2 små tebräden — 1 stor kaffekanna — 1 täckfat — 2 kvarters- och 1 halvstoppsmått — 1 par ljusplåtar — 2 rivjärn — 1 dito sämre — 2 trattar — 2 kakspar — 1 äggstjärneform — 2 små skålar — 1 kryddlåda — 1 handspruta — 2 gamla lampetter — 1 lanternan.

Malm

1 gryta — 1 strykjärn — 1 mortel med stöt — 2 små ringklockor.

Järnsaker

1 gammal inmurad bryggkittel — 1 gryta om 7 kannrum — 1 dito med lock — 1 dito utan lock — 1 dito mindre — 1 stor gammal gryta utan fötter — 2 stora gjutna skaftpannor — 3 dito smärre — 1 gammal gryta med lock — 2 dito med lock och namn — 2 stora pannor med skaft — 2 smärre dito — 1 halster — 1 avlång och 1 rund stekpanna — 2 gamla trefötter — 1 gammal kaffebrännare — 1 gammal kaffekvarn — 1 besman — 1 dito — 1 polerad eldgaffel med tång och skyffel — 1 stor och 2 smärre stekpannor — 2 trinda pannkakspannor — 1 våffeljärn — 1 tunnrånsjärn — 1 sockerrånsjärn — 2 stekspekt — 2 källknivar — 1 liten gjuten pannkakspanna — 4 eldgafflar — 2 eldtänger — 1 fyrfat — 1 häckla — 2 ullkammars — 1 par gamla kardor — 1 gammal och söndrig stålquarn — 1 gammal kökskniv.

Porslin

1 teservis av fint vitt ostindiskt porslin, bestående av 1 tekanna, 1 mjölk-
kanna, 1 tedosa, 12 par koppar med fat, 6 par dito med grepar, utan fat —

1 dito av sachsiskt porslin, bestående av 2 tekannor, 1 spilkum med fat, 1 tedosa, 2 sockerfat, 5 par koppar — 4 stora flata vita fat av svenskt porslin — 1 soppskål, gammal och oduglig — 4 större flata fat — 4 dito, något smärre, blå och vita — 1 dussin flata, blå och vita tallrikar — 1 dussin sopptallrikar — 3 dussin små tallrikar — 6 små skålar — 1 spilkum utan lock — 2 större skålar — 1 tvålkopp — 3 större krukor — 2 vita krus — 2 sockerdosor av svenskt porslin — 2 saltkar — 2 tedosor av svenskt porslin — 3 blå och vita blomsterkrukor — 2 vita fasonerade punschskålar av äkta porslin — 25 blå och vita tallrikar — 5 par kaffekoppar med grepar och lock — 4 små saladiärer och 1 liten spilkum — 5 par tekoppar — 1 tekanna — 2 tekannor, 1 socker- och 1 tedosa samt 5 par tekoppar av svart serpentin.

Glas

2 kredenser — 2 dussin vinglas — 8 vinglas av halv kristall — 1 dussin ölglas — 1 saladiär med lock — 2 slipade saltkar — 2 oslipade olje- och ättikekrus — 2 flaskor — 50 överdragna buteljer — 11 syltburkar.

Möbler

1 byrå av valnötsträ med översättning — 1 mindre dito av al och rödmålad — 1 lackerad nattlåda med fot — 1 lackerat ovalt tebord — 1 dito smärre med svart lackering — 1 gammalt rödmålat dito — 1 byråskåp av ek — 1 brunmålat skänkskåp — 1 brädspel av ebenholts, med elfenben och ebenholts inlagt, och ebenholtsbrickor — 1 sömmad eldskärm — 1 stor spegel med förgylld ram och slipat glas — 1 nattduksspegel med försilvrad ram — 4 större och mindre gammalmodiga speglar — 16 våder vaxdukstapeter om 6 kvartersbredd till ett rum — 1 tentur turkiska tapeter — 1 tentur gamla stofttapeter — tapeter till 7 rum, därav större delen gamla, nämligen på Lövsätra i salen, söder om förstugan, gamla, turkiska — blå papperstapeter, 20 våder i kammaren — 1 tentur stofttapeter av väv till en sal och en kammare, gamla — 1 dito av ylle till en kammare, gammal — gula stofttapeter av papper — gröna dito av kassian, utslitna — nya papperstapeter i Västergården — dito i kammaren därstädes — dito i kammaren inför förstugan, gamla vävtapeter — i salen på Veda, behållna stofttapeter på väv — i 2 kammare därstädes, gamla papperstapeter.

Träsaker och diverse husgerådspersedlar

1 stort brunmålat skåp med 2 dörrar — 1 stor koffert med svart skinn överdragen — 1 bord av 4 fränskilda delar, målade — 1 köksskåp, målat, med 2 dörrar — 1 gammal kista — 1 stor och gammal fällbänk — 4 rullgardiner av vaxduk — 2 fåtöljer med 6 stolar, överdragna med damast, men nog förslitit — 6 stolar med gult överskuret tripp, i gott stånd — 1 rött lackerat nattduksbord med låda — 2 nattlådor av valnöt, med lås — 2 dito

smärre, med lås — 1 låda med jetonger — 1 brunt porslinsbord — 1 litet målat tebord — 2 ovala dito — 1 stort fyrkantigt, målat bord — 1 mindre ovalt fällbord, målat — 1 dito mindre, brunt — 3 dito små fyrkantiga, omålade — 2 gamla fåtöljer, överdragna med gyllenläder och 2 gula tripphyenden — 2 dito utan överdrag — 4 gula kullerstolar — 6 nya karmstolar med kattunsöverdrag — 10 läderkarmstolar, gamla — 7 ryssläderskarmstolar — 9 dito, smärre och sämre — 1 kryddskåp med lådor och fot — 1 litet skåp — 1 gammalt nyckelskåp — 2 stora gamla matskåp — 1 brädspele med brickor och tärningar — 1 blåmålad nattstol — 5 små kappkorgar med lock — 1 koffert, med sälskinn överdragen — 1 gammalt väggur av trähjul — 1 koffert av ek — 5 karmstolar med ylleöverdrag, gamla — 1 lackerat tebord, gammalt — 3 längre bord med korsfötter — 4 kannor — 4 stop — 1 brännvinskagge — 1 flaska — 6 byttor med lock — 4 små lårar med lock — 1 gammal ekkärna — 3 små smörbyttor — 3 ostkar — 3 mjölkstävor — 4 såar — 2 stora mäskkar — 3 mindre, gamla — 1 halvåm — 3 brukbara drickstunnor med järnband — 1 stenmortel med stöt — 1 schackspel — 2 halvtunnor, en med järnband — 7 spånrockar — 4 nystfötter — 3 baktråg — 2 mjölkbunkar — 3 kärnor — 2 mjölkilar med skopor — 1 måltunna av ek med handtag av järn — 1 halvtunna — 1 ny sädeskäppa — 3 stora ståndfat — 1 sädesharpa — 1 tunna — 1 gammal kista — 3 gamla lårar — 8 gamla tunnor med lock — 5 grynåll — 1 mangel av furuträ — 1 handkvarn — 3 målade bordskivor i Västragård — 1 grönt målat skåp på Veda — 1 handkvarn därstädes — 1 sädeslår.

Linnekläder

Duktyg

1 duk av smått mönster, 2 bredder, $5\frac{3}{4}$ alnar lång, något sliten — 1 helt ny dito av vågigt mönster, 2 bredder, 6 alnar lång — 1 dito av samma mönster, 4 alnar, 2 bredder — 1 duk av stora rosor, 3 alnar — 1 dito av fönstermönster, om 3 alnar och 2 våder, blågarn — 1 dito av samma slag och mönster, 2 bredder, 3 alnar lång, något sliten — 4 små dito, något slitna, av smått mönster, om $2\frac{3}{4}$ alns längd med 2 bredder i varje — 1 dito av nyssnämnda slag, över något sliten.

Servietter

22 helt nya av vågigt mönster — 2 dussin dito av stora rosor, om $5\frac{1}{2}$ kvarters längd — $\frac{1}{2}$ dussin dito av fönstermönster, blågarn — $1\frac{1}{2}$ dussin dito av smått krusigt mönster, slitna.

Handdukar

1 helt ny av vågigt mönster, $6\frac{1}{2}$ kvarter lång — 1 dito av fönstermönster, lika längd — 4 dito gamla — 10 nya dito av smärre mönster och blågarn, om 6 kvarter vardera.

Lakan

2 par fina lärftlakan om 4 alnar och 2 bredder vardera — 3 par helt nya dito av samma längd och bredd — 1 par dito av lika godhet — 1 par dito sämre — 2 par gamla lakan av blågarn.

Örngottssvar

1 par av holländsk art, nog slitna — 2 par dito av huslärft — 5 par dito av helt nytt lärft.

Gardiner

1 par gamla randiga, mest förslitna — 2 par dito av bomullslärft, 4 kvarter — 2 par dito av hemvävd randig nättelduk — 7 par lärftsdito med fransar.

Sängkläder

1 dunbädd med blått och vitt parkumsöverdrag — 1 huvudbolster med fjäder och västgötatygsoverdrag — 2 örngott med dun uti samt rött och vitt parkumsöverdrag — 1 gammalt räckebolster med fjäder — 1 huvudbolster, gammalt var och fjäder — 1 ny bolster av hemvävt rödrandigt parkumsöverdrag — 1 dito av blått och vitt västgötavar — 1 dito av samma slags var — 1 dito med gammalt västgötavar, gammal fjäder — 1 huvudbolster med rödrandigt hemvävt parkum — 1 dito med nytt västgötavar — 2 örngott av dun med nytt rödrandigt parkumsöverdrag — 2 dito med något slitet var — 2 dito av blått och vitt utländskt var — 3 små örngott — 1 madrass av tagel — 1 dito med gammalt förslitet var.

Sängtäcken

1 brokigt sidentygstäcke med rött foder — 1 rött dito, stickat — 1 blått dito av kitaj, sömmat med knutar — 1 dito av rött och vitt kattun — 1 nytt, tryckt, blått och vitt lärftstäcke — 1 dito utan foder — 1 violett och vitt flanellstäcke — 1 vit filt — 1 krapptäcke av sidensars — 1 gammalt kassiansstäcke — 1 gammalt stort täcke av flammerad plysch.

Husfolkets sängkläder

4 sängar med sina sängkläder — 3 dito för ladugårdsfolket — 2 par nya lakan av blaggarn.

Sängställen med pauluner

1 paulun av blått kassian med täcke och silkessnören — 1 dito av kattun med vit och blå buldansbotten — 1 dito av flammerat kassian med sängställe och buldansbotten — 2 sängar med buldansbotten — 1 fällbänk — 16 säckar.

Familjekonterfej

Landshövdingen Anders Appelbom i knästycke och dess första fru, uti förgyllda ramar — Fru Anna Behmers dito, utan ram — Hovkanslern baron Bergenhielms bröstbild — Statssekreteraren baron Carl von Carlssons fru Johanna Catharina Gyldenbring — 2 andra dito av familjen, okända.

Skillerier

1 stort i salen uti Staden och 1 dito landskapsstycke och 1 på Veda samt 1 på Lövsätra, konung Karl den XI:e till häst, i miniatyr — 3 kabinetts-skillerier — 2 målade vaxdukar.

Skjutgevär

1 hagelbössa, låset något sönder — 1 dito, helt färdigt lås — 1 par svenska pistoler.

Skinнварor

1 gammal björnskinnsfäll med grovt rött kläde — 2 björnhudar.

Böcker

In folio

Moletts ritningar till lust- och trädgårdars anläggande — Assessor Richardssons beskrivning över Halland, inhäftad.

In quarto

1:a och 2:a delen av Publique handlingar — Landslagen med Abrahamsons noter — Hedengrans och Collings register över lagboken — Drysells register över Kongl. förordningar — Beskrivning över Göteborgs stad med tabeller — Scrivers postilla om Guds barns förnöjelse — Rålams Observaciones juris, 2 band — Swedbergs Svenska Schibboleth — Corwins Fons latinitatis — Hallmans beskrivning över bröderna Olaus och Lars Petri — Elds Myrten och cypresser — Manufaktur spegel — Vergilii ekloger, på svenska — Wolffs underrättelse om sädens förökande — åtskilliga buntar med äldre och nyare förordningar — dr Luthers passionspredikningar.

In octavo

Keyzers svenska bibel, tryckt i Amsterdam 1688, väl behållen — 2 tyska biblar — Arndts Sanna kristendom — Adami Sabbatsro över alla evangelierna — 1 kommuniionsbok — 1 stor psalmbok — Konung Davids Harpa av 10 strängar, försvenskad av herr Anders Appelbom — Carla Segerskiöld, 1:a delen — Lundbergs trädgårdsbok — Matrikel över Svea rikets ridderskap och adel — Voyageurs dictionnaire — Salanders Kodeja och gårdsfogde instruktion — baron Brauners 3 hushållsböcker — Svenska lagboken — Lockes tankar om världslig regering — Telemach på fransyska och engelska — Mör-

kens Genstig till geometrien — Dalman om Humlegårds-, skogs- och ängskötsel — Joh. Arndts Jordiska paradis, på tyska — Classens Compendium politicum — Beskrivning över republiken Venedig — Swedbergs Ungdomsregel och Ålderdomsspegel — Buddaei Philosophia practica — Pufendorff De officio hominis... — Wandalini Compendium theologicum — Rohaulti Tract: Phys: — Agrelii Aritmetica — Murraei Människospegel — Weisens Politischer Redner — Johannis Magni Historia, på latin.

In duodecimo

2 svenska psalmböcker — 1 tysk dito — Thomas a Kempis om Christi efterföljelse — Klots Synopsis rerum criminalium — Ciceronis officia et orationes — Kempenskölds historia om k. Gustav 1:sta — Weisens Kluger Hofmeister — Ameisii Ethica — Reichenbergs Lineamenta philosophiae — Dessutom åtskilliga akademiska disputationer, gamla skoleböcker och poetiska skrifter.

Kreatur

Hästar

2 bruna gamla verkhästar — 1 liten brun unghäst — 1 svartbrun häst hos trädgårdsmästaren — 1 vit black fölunge med vit man och svans.

Oxar

8 dragoxar — 2 tjurar — 1 dito mindre.

Kor

7 stycken.

Ungboskap

vid Lövsätra

1 stut och 1 kvigkalv, fjoling — 2 årskalvar.

vid Jävsjö

9 ungnöt, mellan 3 och 1 års ålder.

Getter

6 gamla bockar — 6 unga dito — 53 getter — 12 killingar.

Svin

2 fargaltar, 2 år gamla — 1 galt — 6 suggor — 7 grisar.

Småkreatur

4 gäss — 1 kalkontupp — 2 kalkonhönor, gamla — 7 unga dito — 1 höns-tupp med 17 hönor.

Vagnar, slädar, sadlar och seltyg

1 grön breddsläde — 1 gammal rack, klädd med ryssläder, och tillhöriga skodda kälkar, söndrig — 1 liten söndrig färdvagn — 1 par nya, oskodda täckvagnskälkar — 1 behållen och skodd rustvagn — 1 par förspansselar med garmlinor — 1 par lokselar med betsel och garntömmar — 5 behållna verk-selar med betsel och tömmar — 1 mansridsadel, gammal.

Åker-, slöjd- och körredskap

1 skodd verkvagn — 1 dito — 1 nytt, oskott verkvagnsunderrede — 1 gammal kärra — 5 oskodda hövagnar med stegar och dyngrador till varje — 3 oskodda kälkar, en del behållna — 4 par oskodda dito — 3 plogar med sina billar och övrigt tillbehör — 8 trästockar med billar — 1 mull- och 1 dikesplog, skodda, med sina kälkar — 7 harvar — 3 större och mindre ek-vältar — 3 häkteok — 5 ox dito med tömmar — 26 järnklovar — 1 skälla med klavband — 1 grovt järnspekt — 2 järnstöror — 4 skäryxor — 1 bila — 2 handyxor — 3 sågar — 2 stora dymlingsnavrar med några mindre pinnavrar — 1 verkjärn — 1 hovtyg — 1 skrapa — 1 ströborste — 4 brukbara liar — 10 obrukliga dito — 10 räfsor — 1 stor grov slipsten med trävev — 1 fin dito liten med järnvev — 1 järnskyffel — 2 dito spadar — 1 järngrepe — 2 huggjärn — 3 hyvlar — 2 huggborrar.

Smedjeredskap

Bestående av en gammal blåsbälg, 1 stort städ, 1 slägga, 2 hammare och 1 tång.

Trädgårdsredskap

6 glasklockor — 10 pappersbänkfönster — 2 söndriga vattenkannor med sprutor — 2 gångskyfflar — 1 järnkratta — 1 dito av trä — 1 trädgårdssax — 1 fin trädsåg — 4 blå och vita blomsterkrukor av lera — 1 dito brun av lera — 2 dito gjutna av järn — 1 planterstock av bleck — 1 stålharpa — 2 gamla grävskyfflar — 2 nya skyfflar — 1 ny järngrepe — 24 famnar nya trädgårdssnören — 1 trädgårdssläde med brädskruv.

Bland stärbhusets skulder förekommer en del namn, som skvallrar om familjens kreditorer, umgänge och närmare be-kanta. Dit hörde t. ex. kammarherren Gerhard de Besche, mynt-mästaren Hans Malmberg, assessorn Frans Crusebjörn, lag-mannen Claes Jakob Gyldenadler, grevinnan Brahe, fru Anna Reenstierna, friherrinnan Cedercreutz, kapten Sparres änka fru Sigrid Ehrenstam, kammarrevisionsrådet Wahlgren, majoren Lingqvist m. fl. Här skymtar också en del personer, som haft

med friherrinnans sjukdom och hädanfärd att göra, såsom "Doctorer och Apothekare för betiening och hämtade medicamenter under sidsta sjukdomen", apotekaren Sahlberg, handelsmannen Westerberg — "till Sorgekläder" —, källarmästaren Habicht, hökaren Lindmark och sadelmakaren Möller.

Slutligen får vi också reda på "de pigor och drängar till husets behov", som var stadda på Bällsta och Lövsätra. Dit hörde förutom en fransk bonne mamsell d'Orchimont även jungfru Elsa Brita Roslind, fogden Sandell, två rättare, arbetsdrängen Peter och gossen Anders, kammarpigan Catharina, kökspigan Kajsa, pigan Stina, en ladugårdshustru och en ladugårdspiga, "kökspigan på Lövsätra", lakejerna Stenholm och Wedberg, kusken samt sist i raden den lilla "wallkullan".

Den ekonomiska situationen vid friherrinnans bortgång var föga trösterik, ty boet uppvisade en brist på ej mindre än 115.761:28 daler kopparmynt. Kanslirådet bodde emellertid kvar på sina gårdar och lät 1767 uppsätta en vällingklocka på Lövsätras stallbyggnad, som ännu hänger på sin plats och bär följande inskrift:

Harald Appelbom Cancellie råd Ridd. Af N.S.O. 1711 D. 10. Jan. G. 1:o. 1743 M: Fru Johanna Christina Gyllenbring F: 1723 d: 23 Nov † på Löfsetra. D: 21 Dec: 1757 Des enda efterlevande Dotter Magdalena Johanna Appelbom F: 1745: D. 14 Jan: 2:o 1759. M. Friherrinnan Elsa Rigina Schwerin F. 1717. † På. Belstad D. 16 Julii. 1761. Guten År 1767 af G. Meyer. I Stockholm.

Sedan Appelbom 1783 avlidit skiftade säteriet ägare. Den nye innehavaren hette Berndt Magnus Stackelberg (1755—1815), som dock redan 1804 försålde Lövsätra till majoren Johan David Silfverstolpe. Det gamla Lövsätras herrgårdsbyggning fanns då ej mera. Strax efter inköpet lät major Silfverstolpe en viss C. O. Grysinger upprätta en karta över Lövsätras ägor, daterad 1806. Det blev nu Västergården, som fick en säteribyggnad. Denna kvarligger ännu, ehuru delvis ombyggd.

Av det gamla Lövsätra återfinns på kartan endast två av de fyra flyglarna. Huruvida säteriet härjats och förstörts av brand

eller nedrivits, har jag ej lyckats konstatera. Emellertid framgår det tydligt av kartan från 1806, att vad som då fanns kvar överensstämmer med utseendet på kartan från 1746—47. På den forna gårdsplanen är brunnen markerad och hela trädgårdsanläggningen med grusgångar och blomsterkvarter är fullt synlig. Västerut mot det nya Lövsätra leder från det gamla en rak väg. Vid den gamla uppfarten söderifrån ses smedja och ett kolhus och vid bäcken ligger en "Mjöl- och sågkvarn" på den gamla skvaltans plats.

Sedan denna tid har snart 150 år förflutit. Numera äges Lövsätra av ingenjör Thure Karlson i Stockholm, som med stort intresse omfattar den gamla egendomen och dess minnen. En vacker sommarsöndag i år tog jag bussen från Stockholm för att på ort och ställe söka efter lämningarna av 1700-talets Lövsätra. Efter en halvtimmas färd stiger man av och har från stora landsvägen en hänförande utsikt över Ormgårdssjön, som vilar i en stilla och orörd natur. Det gamla ryttarbostället och torpet Torkan vid vägen står ej att återfinna, men i stället bjuds man på en ljuvlig skogspromenad, särskilt om vandringen företas under den årstid, då "skogsmusiquen öppnad är" och törnrosbuskarna blommar. "Svenska soldaten i gulblå rotar" kantar skogsvägen och väl framme vid den förtorkade bäcken känner man lätt igen platsen för den gamla vattenkvarnen.

En lindallé med åldriga träd förde liksom förr från söder upp mot Lövsätra gård, bild 10. Till vänster vid vägen kvarstod än i dag den timrade smedjan från 1700-talet med sin härd av roslagssandsten.

Redan på långt håll skönjdes det gamla säteriets forna belägenhet, utmärkt av välbevarad högvegetation. Av corps-de-logiet fanns likväl endast en snårbevuxen kulle kvar, på vars västra sida nedgången och trappan till den sekelgamla, kilstensvälvda källaren påträffades. Resterna av manbyggnadens grund var fullt skönjbara i marken. Öster om kullen syntes spår av gammal terrassering, som förde ned till vad som en gång varit herrgårdens blomsterdoftande trädgård, nu omvandlad till åker.

Söder om den igenvuxna gårdsplanen ligger numera en bred, rödmålad timmerbyggnad med brutet tak och veranda. Den gamla södra allén mynnade här som den skulle mellan denna byggnad och den en gång omedelbart väster därom belägna sydvästra flygeln, vars grund fanns kvar. Norr om platsen för corps-de-logiet låg en rödmålad och panelad timmerflygel, vilken av den nuvarande ägaren flyttats något österut och även tillökats på längden. Sannolikt ingår i denna byggnad rester av den nordöstra flygeln från 1700-talet. Liksom på södra sidan om gårdsplanen återfanns också här grunden till den försvunna nordvästra flygeln.

Väster om den ursprungliga gårdsplanen, i vars sydvästra hörn brunnen ännu fanns, steg terrängen ganska betydligt. Av kuriositetsintresse tog jag en fotografi från samma punkt, där en gång Felt 1760 stått och tecknat sin vy, bild 5.

I sydväst låg ladugård och stall, från början utgörande en på fyra sidor kringbyggd anläggning, varav ännu några längor kvarstod. Den västra längan, det gamla "oxstallet", var nu borta, men stalllängan från Appelboms tid fanns kvar, uppförd i timmer och rödfärgad, bild 11. På östgaveln hängde välling-klockan och vindflöjeln bar årtalet 1789.

Det nuvarande Lövsättras huvudbyggnad, som för tillfället tjänstgör som barnhem, ligger som sagt på Västergårdens mark och torde vara identisk med den "inspektorsbostad" från omkr. 1800, som omtalades i Svenska gods och gårdar. Norr om detta vitrappade, reveterade och ganska tråkiga trähus, vars tvenne flyglar borttagits, utbredde sig en något förvildad engelsk park. Ägaren hade i den uttorkade Grötsjön söder om Lövsätra påträffat pålning och spår av gamla fiskekatsor. Ett belägg på hur segt ortnamn håller sig kvar gav en dräng på Lövsätra, som utan svårighet och på stående fot identifierade de flesta av de i 1600-talshandlingarna nämnda smärre torpen, ängarna och utmarkerna.

Och härmed lämnar vi såväl dagens Lövsätra som den längst försvunna idyllen från salig kanslirådets tid.

Kom att i mitt sinne råda,
glada lantbygd! Fägna mig.
Ögat får dig åter skåda,
hjärtat åter njuta dig
mellan löjen, lust och lekar
i en själ från oro fri,
ömna Gud! du ju ej nekar
att i skaran räknad bli.

Täcka lantbygd, till din ära
skall min lyra söka pris.
Dig skall jag min dyrkan bära
på de sälla herdars vis.
Kvåde den Apollo hägnar
riksens öden, hjältars krig;
jag vill sjunga vad mig fågnar:
och det är att sjunga dig.

(J. G. Oxenstierna, 1770.)

Använda källor:

- Kungl. Biblioteket: Saml. Tilas, N:o 2: 342 (Suecia iconographica).
Hans Wählin: Scania antiqua, 1931.
H. H. v. Schwerin: Gustaf Fredrik Feldt och hans skånska herrgårdsbilder,
i Tidskrift för konstvetenskap, häfte 1, 1932.
Lars Salvius: Beskrifning öfver Sverige, Första tomen om Uppland,
Sthlm 1741.
Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, Sthlm 1849—66.
Wilh. Tham: Beskrifning öfver Stockholms län, Sthlm 1850.
Wald. v. Sydow och Sten Björkman: Svenska gods och gårdar, del XI, Stock-
holms län, Uddevalla 1938.
Joh. Ax. Almquist: Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, Sthlm 1931.
Kungl. Lantmäteristyrelsens arkiv. A: 9. (Karta från 1637—38) samt A/112,
21³ ("Charta öfwer Löfsättra Ägor Uti Stockholms Höfdingedöme
Danderyds Skepslag Täby Socken Författad År 1806 Af Carl Otto
Grysinger.")
Kammararkivet: Provinskontorets gamla byten, n:o 138. (Syn på Lövsätra
1684.) Jordeboken för 1714.
G. Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättartavlor.
Lantmäterikontorets för Stockholms län arkiv: Vallentuna, n:o 15 a ("Geo-
metrisk Concept Charta öfwer Wäster och Öster Löfsättra ÅkerGiärden
Författad dels åhr 1746 dels och 1747 af M. K."=Magnus Kiällström.)
Edvard Fredrik von Saltza: Familjeanedotter, utg. av Nils Sjöberg, Sthlm
1912.
Riksarkivet: Lagfartsprotokoll för Uppland, Danderyds skeppslag. — Adliga
bouppteckningar.
Ax. Garfvé: Fellingsbro sockens historia, Arboga 1926.
Lövsätra gårdsarkiv.